

— TANULMÁNYOK —

FELEDÉSBE MERÜLŐ PRINCÍPIUMOK A KÁNONJOGTÖRTÉNETI KUTATÁSOKBAN*

SZUROMI Szabolcs Anzelm O.Praem.
egyetemi tanár (PPKE KJPI)

Bevezetés

A Katolikus Egyház kezdettől fogva rendelkezett jogi jellegű szabályokkal. Ezek a szabályok nem pusztán a Krisztus nevére megkeresztelkedettek közötti viszonyokat rendezték, hanem elszakíthatatlanok voltak Jézusnak az Isten Országára vonatkozó tanításától, cselekedeteitől és az általa alapított szentségek kiszolgáltatásától, különös tekintettel az Oltáriszentség megünneplésére. Ezt kezdetben főképp szokásjogi normák, később a zsinati és pápai, illetve püspöki jogalkotás követte, amelyet alapvetően befolyásolt az izraelita szakrális jog, majd a római jog erőteljes hatása. Az Egyház saját belső életét szabályozó jogrendjének autonómiája a Római Birodalomban elismerést nyert. Az Egyházban tehát a szakrális jelleget megőrző, önálló, az egyes államoktól és politikai rendszerektől független jogalkotói hatalom létezik, mely alapításától fogva jogosult saját jogának alkalmazására és szankcionálására.

A Katolikus Egyháznak ezt a saját, és kétezer év alatt kikristályosodott normatív rendjét *egyházjognak*, hagyományosan pedig *kánonjognak* nevezzük. Azokról a szisztematikus egységbe rendezett jogszabályokról van szó, „melyeket a Katolikus Egyház illetékes szervei adtak ki vagy érvényesítenek, s amelyek ennek az Egyháznak a szervezetét, működését és tagjainak az Egyház sajátos céljával kapcsolatos tevékenységét szabályozzák.”¹ Az egyházi jogszabályok összefoglalására az egyháztörténelem folyamán számos gyűjtemény keletkezett, melyek kezdetben a szokásjogot, a későbbiekben pedig főképp zsinati kánonokat, pápai ügyleveleket, egyházatyák által írt szövegrészleteket, bibliai, vagy más teológiai írások idézeteit tartalmazták. Sőt, gyakran állami jogalkotóktól származó források is – közvetlen

* Készült a *Premontrei Rendi Szent Mihály Apátságban* (USA, Silverado, CA) és a *Pontifical Institute of Medieval Studies*-ben (Toronto), a TÁMOP 4.2.1. program keretében.

¹ ERDŐ P.: *Egyházjog*. (Szent István Kézírókönyvek 7) Budapest, 2005.4 51.

vagy közvetett formában – bekerültek az egyházi kánoni kollekciókba. A régi jog időszaka után a kánonjogtudományban minőségi változást hozott az egyetemi oktatás megjelenése. Az 1140 körül keletkezett *Decretum Gratiani*, majd az azt követő dekretális gyűjtemények, hosszútávra meghatározták a kánonjog rendszerét, művelését és alkalmazását. A Trienti Zsinat (1545–1563) rendelkezéseivel kibővítve, az így létrejött *Corpus iuris canonici* egészen az 1917. május 27-én kihirdetett *Codex iuris canonici*-ig volt hivatalos használatban, amit később a latin Egyház vonatkozásában az új *Egyházi Törvénykönyv* (1983. január 25.), a keleti fegyelem tekintetében pedig a *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (1990. október 18.) váltott fel, kiegészülve a római kúria működését szabályozó *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúcióval (1988. június 28.).

1. A kánonjogtörténet tudománya

A kánonjogtörténetet hagyományosan három tudományágra oszlik:² a kánonjogi forrástörténet, az egyházi (vagy kánoni) intézménytörténet, és végül az egyházjogi tudomány- (vagy irodalom-) történet.³

A kánonjog forrásainak története a *fontes cognoscendi*-t, vagyis az egyházjog megismerési forrásait vizsgálja, különös tekintettel a kánoni joggyűjtemények tartalmára, keletkezésére, felépítésére, szerzőségére, hitelességére, tekintélyére, szövegverzióira és kiadásaira.⁴ Ezek a gyűjtemények elsődlegesen – mint ahogy azt már fentebb említettük – különböző eredetű és tekintélyű egyházi jogszabályokat tartalmaznak (zsinati, pápai, patrisztikus, stb.), annak ellenére, hogy megjelennek bennük állami jogszabályok is, vagy akár azokkal közös korpuszt is képezhetnek, melyre példa a *nomokánon* gyűjtemények és a *frank kapitulárék* műfaja. Jelentős mérföldkövek a kánonjogi forrástörténetben a patrisztikus kor (1. sz. – 8. század első feléig); karoling reform (8. század második fele – 9. sz.); a gregoriánus reform (11. század második fele – 12. század első fele); a *Decretum Gratiani* megjelenése (1140 körül) és hatása; a *Corpus Iuris Canonici* lépésről-lépésre történő kialakulása és hosszantartó használata; valamint a kodifikáció időszaka.⁵

² P. ERDŐ: *Metodo e storia del diritto nel quadro delle scienze sacre*. In: E. DE LEÓN – N. ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS: *La cultura giuridico-canonica Medioevale premesse per un dialogo ecumenico*. (Pontificia Università della Santa Croce, Monografie giuridiche 22) Milano, 2003. 3–22, különösen 15–16.

³ Vö. pl. ERDŐ (2005) i. m. 54.

⁴ Vö. P. LANDAU: *Il rulo della critica del testo nel primo millennio di storia del diritto canonico*. In: DE LEÓN – ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS i. m. 2–43.; P. LANDAU: *Typen von Dekretalensammlungen*. In: V. COLLI (Hrsg.): *Juristische Buchproduktion im Mittelalter*. Frankfurt am Main, 2002. 269–282.; M. BRETT: *Editions, Manuscripts and Readers in Some Pre-Gratian Collections*. In: K. G. CUSHING – R. F. GYUG (ed.): *Ritual Texts and Law. Studies in Medieval Canon law and Liturgy Presented to Roger E. Reynolds* (Church, Faith and Culture in the Medieval West) Aldershot, 2004. 205–224.; SZURÓMI Sz. A.: *Törekvés a régi egyházi kánonok összegyűjtésére, mint a középkori egyetemes kánonjoggyűjtemények sajátossága (8-12. század)* [Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/11], Budapest, 2009.

⁵ A. VAN HOVE: *Prolegomena ad Codicem iuris canonici* (Commentarium Lovaniense in Codicem

A második kánonjogtörténeti tudományág az egyházi intézménytörténet. Vizsgálatának tárgya az egyházi intézményrendszer és az arra vonatkozó kánoni szabályozás fejlődése, amely a krisztusi alapításból kiindulva fokozatosan bontakozott ki az Egyház legfőbb intézményesítő tényezőinek, az élő Isten igéjének és a szentségeknek a hatására. Módszerét tekintve összetettnek mondható, mivel abban szerepet kap mind a teológiai, a jogi, mind pedig a történeti megközelítés. Jellegénél fogva merít a dogmatörténetből, a liturgiátörténetből és az ekkleziológiából is.⁶

Végül – harmadikként – az egyházi tudománytörténet, ami egyfelől vizsgálja a kánoni joganyag magyarázatára és oktatására az egyháztörténet egyes korszakaiban alkalmazott módszereket és az így kialakult iskolákat. Másfelől részletesen elemzi az ezek hatására megszületett kánonjogi segédiródmalmat: a glossza-apparátusokat, a kommentárokat, summa-irodmalmat, gyakorlati kézikönyveket és egyéb – kisebb terjedelmű – műveket, ill. azok szerzőinek vagy összeállítóinak tudományos tevékenységét.⁷

A három tudományág megkülönböztetése, valamint a kánonjogtörténet kutatásának és megértésének bemutatott jellegzetességei jól mutatják, hogy releváns, új, előrevivő eredmények elérése csakis az egyház saját jogának – „ius sacrum” – megértése, és az abból kiinduló – a kort és az egyház hitbéli tanítását hitelesen ismerő – alapelvek figyelembevételével lehet. Sőt, minden egyes tudományág vizsgálatához szükséges a másik két tudományág kellően alapos ismerete. Ez az alapelv biztosította a feltárt eredmények komoly tudományos szintjét, és ez az az alapelv, amely az 1990-es évektől kezdve lassan, 2000-tól fogva pedig egyre inkább felgyorsulva elenyészlik az új generációk által végzett kutatásokban, amelyek egy ideig keretet tudott szabni a hagyományos kutatócentrumokban folyó képzés kiforrott és precíz jellege.

iuris canonici I/1), Mechliniae–Romae, 1945.2; B. KURTSCHIED – F. WILCHES: *Historia iuris canonici. I: Historia fontium et scientiae iuris canonici*. Romae, 1943.; A. M. STICKLER: *Historia iuris canonici Latini. Institutiones academicae. I: Historia fontium*. Taurini, 1950. (repr. Romae 1985); J. GAUDEMET: *Les sources du droit de l'Église en Occident du IIe au VIIe siècle*. Paris 1985.; J. GAUDEMET: *Les sources du droit canonique, VIIe – XXe siècle. Repères canoniques. Sources occidentales* (Droit canonique., Paris, 1993.; B. E. FERME: *Introduzione alla Storia del Diritto Canonico, I: Il Diritto Antico fino al Decretum Graziano* (Quaderni du Apollinari), Roma, 1998.; P. ERDŐ: *Storia delle fonti del diritto canonico*. (Istituto di diritto canonico San Pio X, Manualia) Venezia, 2008.

⁶ B. KURTSCHIED: *Historia iuris canonici. Historia institutorum ab ecclesiae fundatione usque ad Gratianum*. Romae, 1951.; *Histoire du Droit et des Institutions de l'Église en Occident*. dir. G. LE BRAS (†) – J. GAUDEMET: (†), Paris, 1955kk.; W. PLÖCHL: *Geschichte des Kirchenrechts*. I–V. Wien–München, 1969.²; J. GAUDEMET: *Église et cité. Histoire du droit canonique*. Paris, 1994.; SZUROMI Sz. A.: *Egyházi intézménytörténet*. (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/4) Budapest, 2003.

⁷ J. GAUDEMET: *Église et cité. Histoire du droit canonique*. Paris, 1994.; P. ERDŐ: *Introductio in historiam scientiae canonicae. Praenotanda ad Codicem*. Roma, 1990.; P. ERDŐ: *Introducción a la historia de la Ciencia Canónica*. (Trad. al castellano de M. D. ALONSO OSB y S. DUBROWSKY) [Colección Facultad de Derecho Canónico I], Buenos Aires, 1993.; P. ERDŐ: *Storia della scienza del diritto canonico. Una introduzione*. Roma, 1999.; P. ERDŐ: *Geschichte der Wissenschaft vom kanonischen Recht. Eine Einführung*. Hrsg. L. von MÜLLER. (Kirchenrechtliche Bibliothek 4) Berlin, 2006.

2. Hangsúlyeltolódások a kánonjogtörténeti kutatásokban 2004-től

A fentiekből kitűnik, hogy a kánonjogtörténet az egyház saját szakrális jogát vizsgálja, így vizsgálati módszerét sem lehet elszakítani tárgyának egyedi jellegzetességétől. A „*ius sacrum*” nem holt szöveg, amely egy adott korban alkotott axiómarendszerről tanúskodik az azt vizsgáló 21. századi ember számára; nem a pozitivistai jogi felfogás értelmében fennmaradt, meghatározott időszakban keletkezett jogszabály, amelyet a jog és a történelemtudomány eszközeivel, valamint ezek segédtudományainak alkalmazásával, maradandóan le lehet írni. A „*ius sacrum*” élő szöveg, mivel normái közvetlen vagy közvetett módon az egyes személyek megszentelődését mozditják elő. Számos pozitív egyházi törvény magát az isteni jogot (*ius divinum*) foglalja össze, de a tisztán egyházi törvények vonatkozásában is megjegyzendő, hogy azok egyedi módon kötődnek az isteni joghoz, mint az abban foglaltak megtartásának és alkalmazásának eszközei.⁸ Ezek az eszközök az egyház élete folyamán kristályosodtak ki, először a *szentségek* kiszolgáltatása és az *igehirdetés* által létrehozott *szokásjog*, majd annak lejegyzett, *írott* formájában. Az adott kor kánoni előírásainak – zsinati kánonjainak, dekretális leveleinek, a kánongyűjteményekbe beillesztett további forrásoknak (pl. biblikus, patrisztikus, vagy éppen római jogi idézeteknek), ill. a gyűjtemény összeállítója céljának – a megfelelő értelmezéséhez elengedhetetlen az egyház tanbeli és fegyelmi meggyőződésének egységben való kezelése, összhangban a kánonjog, mint élő jog, egész rendszerével (vö. egyetemes és partikuláris jog).

A fent rögzített alapelvet a kánonjogtörténeti kutatások, és az azon belüli iskolák hagyományosan szem előtt tartották a 20. század végéig, éppen a minél objektívebb tudományos eredmény elérése érdekében. Sőt, mivel a *Corpus iuris canonici* és az azt követő pápai és kúriai jogalkotás ismeretének a létjogosultsága a jogértelmezésben az első kodifikáció után is megmaradt, így a források objektív elemzése kihatással volt – legalábbis közvetve – az egyház mindennapi életére.⁹ Ez a tény kézzelfoghatóan mutatta az egyházi jogi források, intézmények és szakirodalom kontinuitását, és mindennek a kánonjogi képzés folyamán történő elsajátítását. Hozzá kell tennünk, hogy bár a történészeket és a jogtörténészeket az utóbbi tevékenység értelemszerűen nem érintette, mégis törekedtek arra, hogy a kánonjogi kutatásokat a kánoni normák eredeti – az egyház tanításához kötődő – teológiai tartalmától nem elszakítva – nem a pusztán történelmi, államtudományi kategóriák szerint besorolható, politikai, jogfilozófiai és hatástörténeti szempontok alapján – magyarázzák. Erre a legkiemelkedőbb példa maga Stephan Kuttner, a 20. századi kánonjogtörténet-tudomány

⁸ Vö. P. ERDŐ: *Metodo e storia del diritto nel quadro delle scienze sacre*. In: DE LEÓN – ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS i. m. 3–22., különösen 15–16.; J. C. M. ERRÁZURIZ: *Lo studio della storia nella metodologia canonistica: la rilevanza della nozione di diritto*. In: DE LEÓN – ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS i. m. 109–121., különösen 114.

⁹ Vö. SZUROMI Sz. A.: Kánonjogtudomány és kodifikáció. (Megjegyzések a latin egyházjog kodifikációjához.) *Iustum Aequum Salutare*, IV. 2008/2. 83–92.

legmeghatározóbb személyisége, és egyben az *International Congress of Medieval Canon Law*, négyévente megrendezésre kerülő világtudósülés-sorozat elindítója.¹⁰

A *XII. Középkori Kánonjogtörténeti Világtudósülés* (Washington D.C.) 2004-ben bemutatott kutatási eredmények jelentős része még a klasszikus német iskolát követő, az egyetemes jogra, egy meghatározó joggyűjtemény eredeti szövegverziójának teljes azonosítására, ill. a lehetőség szerinti legteljesebb rendszeralkotásra törekedett az elemzett témákban, elsődlegesen a forrás és a tudománytörténet területén (pl. Anne J. Duggan,¹¹ Martin Bertram¹²). Nyilvánvaló, hogy a kutatások fókuszában a *Decretum Gratiani* és legkorábbi szövegének rekonstrukciója szerepelt (vö. Andres Winroth,¹³ Carlos Larrainzar,¹⁴ Jose Miguel Viejo-Ximénez,¹⁵ Enrique de León¹⁶), valamint azok a kánongyűjtemények, amelyek jelentős hatást fejtettek ki a *Concordantia discordantium canonum* megszületésére (vö. Nicolás Álvarez de las Asturias,¹⁷ Bruce Brasington,¹⁸ Kathleen G. Cushing,¹⁹ Szuromi Szabolcs²⁰). Ekkor már érzékelhető volt azonban a nagy világnyelveken elérhető fordításokra való egyre erősödő igény, ill. a meglévő fordítások komoly befolyása a kutatást végző új generációra.²¹ A 2008-ban Esztergomban megrendezésre került *XIII. Középkori Kánonjogtörténeti Világtudósülés* elhangzott előadások tematikájában ugyan még jelen volt – néhány előadás erejéig – a rendszeralkotásra való törekvés (vö. Mar-

¹⁰ Vö. pl. S. KUTTNER: The Code of Canon Law in Historical Perspective. *The Jurist* 28 (1968) 129–148.; S. KUTTNER: The revival of jurisprudence. In: R. L. BENSON – G. CONSTABLE – C. D. LANHAM (ed.): *Renaissance and renewal in the twelfth century*. (Medieval Academy reprints for teaching 26) Toronto, 1991. 299–323.

¹¹ A. J. DUGGAN: The Decretals of Archbishop Oystein of Trondheim (Nidaros). In: U.-R. BLUMENTHAL – K. PENNINGTON – A. A. LARSON (ed.): *Proceedings of the Twelfth International Congress of Medieval Canon Law*. Washington D.C., 2-7 August 2004 (Monumenta Iuris Canonici, C/13). Città del Vaticano, 2008. 491–530.

¹² M. BERTRAM: *Forschungen zu den Dekretalen Gregors IX. (Liber Extra)* [2004. augusztus 3.].

¹³ A. WINROTH: *Recent work on the Making of Gratian's Decretum* [2004. augusztus 6.].

¹⁴ C. LARRAINZAR: La edición crítica del Decreto de Graciano. *Folia Canonica* 9 (2006) 69–92.

¹⁵ J. M. VIEJO-XIMÉNEZ: Variantes textuales y variantes doctrinales en C. 2 q. 8. In: *Proceedings of the Twelfth International Congress of Medieval Canon Law*, 161–190.

¹⁶ E. DE LEÓN: *La 'Collectio Sangallensis' del manuscrito Sankt Gallen*, *Stiftsbibliothek* 673 [2004. augusztus 3.].

¹⁷ N. ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS: Algunos aspectos de la tradición manuscrita de la *Collectio Lanfranci*. In: *Proceedings of the Twelfth International Congress of Medieval Canon Law*, 127–144.

¹⁸ B. BRASINGTON: *Ivo and His Readers: Analysis of Selected Abbreviated and Augmented Panormia Manuscripts* [2004. augusztus 7.].

¹⁹ K. G. CUSHING: *The Sources of Anselm A, Book II, De penitentia* [2004. augusztus 7.].

²⁰ SZ. A. SZUROMI: The transformation of the cathedral teaching to the university instruction of the canon law in the 11th and 12th century. In: *Proceedings of the Twelfth International Congress of Medieval Canon Law*, 145–159.

²¹ Vö. pl. *Prefaces to Canon Law Books in Latin Christianity. Selected Translations, 500-1245*, commentary and translation by R. SOMERVILLE – B. C. BRASINGTON, New Haven–London, 1998.

tin Brett,²² Carlos Larrainzar²³), de már jelentősen háttérbe szorult. A klasszikus kategóriákba történő átfogó rendezést, valamint a kiemelkedő egyetemes kánonjogi gyűjtemények legkorábbi szövegátanújának azonosítására helyezett hangsúlyt felváltotta a részleges kánonjogi források elemzése, egy-egy egyháztartomány, egyházmegye, egy konkrét jogintézmény adott korszakhatárokra belüli működésének vizsgálata; továbbá a legfontosabb egyetemes kánonjogi gyűjtemények néhány témájának, esetleg bizonyos kánonjainak komparatív vizsgálata. Ennek ellenére helyet kapott még – korábban elkezdett kutatás lezárásának összefoglalójaként – a klasszikus kérdésfeltevés is, melyre a legjobb példa Christof Rolker Chartres-i Szt. Ivo kánonjogi művének szentelt elemzése.²⁴ Ez azonban kivétel, ha összevetjük a *Decretum Gratiani* szövegével foglalkozó kutatók előadásával. Az esztergomi kongresszust tekinthetjük az utolsó, az elemzett forrásokat, intézményeket, irodalmi alkotásokat főként a klasszikus elvek és kategóriák alapján analizáló előadásokból felépülő világkongresszusnak, ahol még egyértelműen felfedezhetőek voltak az eredeti kánonjogtörténeti iskolák által követett elvek, köszönhetően a szakma kiemelkedő tekintélyeinek. A kérdésfeltevésben és a vizsgálati eszközökben bekövetkezett alapvető változást egyértelműen alátámasztják a *XIV. Középkori Kánonjogtörténeti Világkongresszus* keretében kifejtett tudományos eredmények, melyek közül – bár több esetben a megjelölt címek az ellenkezőjét sejtették – teljesen hiányoztak az átfogó témák bemutatásai. Annak ellenére, hogy Greta Austin még kísérletet tett Chartres-i Szt. Ivo kompilációs tevékenységének az újra felvetésére,²⁵ valódi – a 2004 és 2010 között letisztult és rögzített álláspontokat módosító – újdonságot nem sikerült bemutatnia.²⁶

A másik jelentős változás a középkori latin nyelv, a paleográfiai és kodikológiai evidenciák kellő ismeretének mélységében következett be. Az idősebb kutató generációt felváltó közép és fiatal szakmai réteget összehasonlítva megfigyelhető, hogy a nemzetközi kánonjogtörténeti tudományos életben az elmúlt tizenöt évben megjelent új kutatók és oktatók között éles határvonalat lehet húzni ezen ismeretek tekintetében. Egyértelműen megállapítható, hogy a középkori kánonjogi források, intézmények és irodalom elemzésével foglalkozó klasszikus központokban leginkább már a kritikai kiadások fordításai (német, francia, angol, olasz, spanyol, lengyel) alapján dolgoznak

²² M. BRETT: The Bishop's Charter and the Law in Twelfth-Century England. In: P. ERDŐ – SZ. A. SZUROMI (ed.): *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Medieval Canon Law*. (Monumenta Iuris Canonici C/14), Biblioteca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano 2010. 3–16.

²³ C. LARRAINZAR: Métodos para el análisis de la formación literaria del Decretum Gratiani: 'etapas' y 'esquemas' de redacción. *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Medieval Canon Law*, 85–116.

²⁴ Ch. ROLKER: Ivo of Chartres' Pastoral Canon Law. *Bulletin of Medieval Canon Law* 25 (2002–2003) 114–145.; Ch. ROLKER: Ivo of Chartres and the Panormia: The Question of Authorship Revisited. *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Medieval Canon Law*, 187–206. Vö. Ch. ROLKER: *Canon law and the letters of Ivo of Chartres*. Cambridge, 2009.

²⁵ G. AUSTIN: *Rethinking the Panormia*. (Fourteenth International Congress of Medieval Canon Law, Toronto, Canada, 2012. augusztus 6).

²⁶ G. AUSTIN: Editorial concerns in the Ivonian Panormia: the case of repetitious canons in book 8. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung* 89 (2003) 82–106.

a kutatók, valamint a digitális adatbázisok és keresőprogramok segítségével (vö. pl. számítógépes *incipit* katalógusok, letölthető és szavakra lebontva kereshető szövegkiadások, indexek, stb.). Az utóbbiak természetesen modern segédletei a 21. századi kutatásoknak; azonban pusztán segédletei. A digitális statisztikák, repertóriumok, naprakész bibliográfiai referenciákkal ellátott, interneten elérhető adatbázisok nem helyettesíthetik az azokban rendszerezett információk kritikus kezelését. Nem tudjuk osztani Gero R. Dolezalek, a *University of Aberdeen* emeritus professzorának, a kérdéskör klasszikus szakértőjének optimizmusát ebben a tárgyban.²⁷ Amennyiben nincsen meg az alapkutatást lehetővé tevő megfelelő ismerete az adatbázisokat használó szakembereknek, úgy elsődlegesen az adatbázis mögötti információ, tartalmi, szellemi és interpretációs háttér nélkül alakítják ki álláspontjukat a feltett tudományos kérdésben. Ennek negatív hatása már az elmúlt tizenöt évben hangsúlyosan érezhető volt a kánonjogtörténeti tudományterületen. A középkori kánonjogi latin nyelv és az egyházi jogi kollekciók paleográfiai, ill. kodikológiai ismereteibe bevezető oktatók többsége is pusztán a fellelhető általános kézikönyvek szintjén ismeri a bemutatott anyagot. Ezzel az eredeti szövegek közvetlen ismerete, a teljes szövegösszefüggések és a gyűjtemények átfogó eredeti nyelvű elsajátítása jelentősen háttérbe szorult. Ebből a szempontból úgy tűnik, hogy a *spanyol iskola* és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem *Kánonjogtörténeti Kutatócentruma* maradt az egyedüli, amely továbbra sem elégszik meg pusztán a fenti – bár gyakran kitűnő, de részismeretet adó – közvetítő segédletek használatával. Sőt, a *Stephan Kuttner Institute of Medieval Canon Law* 2012 végével Münchenből a *Yale University*-re történő áttelepítésével, Európában ténylegesen a spanyol és budapesti kánonjogtörténeti kutatási együttműködés képviseli ennek a tudományterületnek az egyedüli stabil intézményes háttérét.

A kutatásban alkalmazott alapelvek tekintetében, hasonló megállapítást kell tenünk a kánonjog belső sajátosságainak ismeretében bekövetkezett változásról. A kánoni előírások (vö. *disciplina*) nem választhatók el az egyház hitbéli tanításától (vö. *doctrina*). Amennyiben a kettőt nem összhangban és egyenlő mélységben ismerve értelmezi valaki, úgy a kutatás eredményeként megjelenő kép nem tudja adekvát módon tükrözni a leírni kívánt forrás, intézmény, magyarázat, stb. tényleges tartalmát. Erre kitűnő példa Andreas Thier 2012. augusztus 6-i előadása a jogi ismeret és interpretáció fejlődéséről a középkori kánonjogtörténet vonatkozásában, melyben a neves zürichi jogtörténész tökéletes külső leírását adta annak az ívnek, amely az uszora kérdéskörét kánonilag szabályozta a 4. századtól a 12. századig. A leírásban precíz összehasonlítást végzett az egyes joggyűjteményekben újra és újra felbukkanó ókori zsinati kánonok értelméről, összevetve azokat a római jogi forrásokkal. A felvázolt érvrendszer azonban nem vette figyelembe az egyház hitbéli tanítását, így a kánonok egyház általi értelmezésének – azok erkölcsi aspektusának – a tényleges miértje nem kaphatott helyet a kifejtésben.²⁸ Ez a hiányosság jól mutatta, hogy továbbra sem

²⁷ G. R. DOLEZALEK: *Taking Inventory of Manuscripts. Survey of Tasks Achived and Tasks to Do* (Fourteenth International Congress of Medieval Canon Law, Toronto, Canada, 2012. augusztus 6).

²⁸ A. THIER: *The Evolution of Legal Knowledge in Medieval Canon Law. The Example of C. 14 q. 4 cc. 5 and 6* (Fourteenth International Congress of Medieval Canon Law, Toronto, Canada, 2012. augusztus 6).

lehet elégséges a korszak egyetemes történelmét, politika- és jogtörténetét, valamint jogfilozófiai áramlatait ismerni; precíz és alapos tájékozottság szükséges az egyház korabeli teológiai normatív tanításáról, annak indokairól, kortárs értelmezéséről és hatásairól. Ezt világosan alátámasztotta Chris E. Coppens²⁹ és José Miguel Viejo-Ximénez³⁰ pontos, az általuk vázolt téma minden körülményre és belső összefüggésre kiterjedő bemutatása, és mindennek előrevivő kristálytisza konklúziója; ellentétben Andres Winroth – a *Stephan Kuttner Institute* új igazgatójának, aki Peter Landau professzort követi ebben a pozícióban – további kutatásra inspiráló, gondolatébresztő előadásával, amely a kánonjogtörténet letisztult alapelveinek elhagyásával pusztán hozzátétőleges hipotéziseket tudott a hallgatóság elé tárni.³¹

3. Konklúzió

A kánonjogtörténeti kutatásokban – amint az számos tudomány, tudományág és tudományterület művelésében is felfedezhető – lényeges átalakulás ment végbe az elmúlt másfél évtizedben, különösen pedig a legutóbbi években. Ezt az átalakulást a klasszikus kategóriák és princípiumok háttérbeszorulásával lehet jellemezni, amely így egyre viszonylagosabbá teszi az elért tudományos eredményt. Egyfelől a tudományos kutatásban – főképp a természettudományok művelésének köszönhetően – egyre inkább erősödik az interdiszciplinaritás; másfelől komoly veszélyben vannak azok a stabil alapok, amelyek talaján minőségileg magas szinten válhatnak megközelíthetővé több tudomány értelmezési rendszerének és vizsgálati módszerének segítségével a pontosan definiált nyitott tudományos kérdések. Hasonló feszültség tapasztalható az információ mennyisége, elérhetősége és mindezek minősége között. Ki kell hangsúlyoznunk, hogy az információk valóság tartalmának a megszűrése nem várható el az információt feldolgozó új eszközöktől. Ezen programok mögött ott van az adott szaktudományt művelő emberi személy, aki az informatikai eszközt alkalmazva, rendelkezésre bocsátja a feldolgozott információt, mint valós tartalmat. Ha a szaktudományt művelő részéről hiányzik a megfelelő ismeret, ill. a morális – de legalább etikus – magatartás, úgy az informatikai fejlesztések által felkínált eszközök és lehetőségek az adott tudomány területén nem tudják szolgálni a biztos, igazolt és rendszerbefoglalt ismeretek gazdagítását; sőt, félrevezetőek lehetnek az ismeret elsajátításán fáradozók számára. Ez viszont már a tudomány művelésének erkölcsi-etikai dimenziójának területéhez tartozó kérdéskört érint.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a kánonjogtörténeti kutatások terén nem jelennek meg továbbra is kivételes fontosságú, kellően igazolt és rendszerbe foglalt tudományos eredmények. A korosztályok közötti különbség és az adekvát meg-

²⁹ CH. E. COPPENS: *Super Specula: Its Reasons and Consequences*. (Fourteenth International Congress of Medieval Canon Law, Toronto, Canada, 2012. augusztus 7).

³⁰ J. M. VIEJO-XIMÉNEZ: *Paucapalea's Summa 'Quoniam in omnibus' Reviested*. (Fourteenth International Congress of Medieval Canon Law, Toronto, Canada, 2012. augusztus 7).

³¹ A. WINROTH: *Where Gratian Slept: The Life and Death of the Father of Canon Law*. (Fourteenth International Congress of Medieval Canon Law, Toronto, Canada, 2012. augusztus 10).

állapításokhoz vezető princípiumok alkalmazásának, valamint az eredeti szöveg (*exemplár*, stb.) ismeretének drámai háttérbeszorulásával egyidőben, kiemelkedő, a hagyományos alapelveket és a felhalmozott eddigi ismereteket körültekintő gondossággal és kiegyensúlyozott megítéléssel összegző példákkal találkozhatunk a kánonjogtörténetet művelő kánonjogászok, római jogászok, jogtörténészek és történészek körében; a korábbiaknál jóval szűkebb körben. Az elemzésünk elején részletezett alapelveket szilárdan tartja a régi generáció, valamint a közép- és új-generáció néhány tagja. Ez utóbbiak a tradicionális kutatóközpontokhoz és egyetemekhez tartoznak, vagy sajátosan a katolikus kánonjogi fakultásokon folyó oktatáshoz és kutatáshoz kötődnek; eredményeik konkrét, szakmailag megalapozott nevet szerzett sorozatokban jelennek meg. Ilyen a *Monumenta Germaniae Historica* és egyes alsorozatai,³² a *Monumenta iuris canonici* és alsorozatai,³³ a *Studia Gratiana*,³⁴ a *Studi Gregoriani*,³⁵ a *Biblioteca de Autores Cristianos*,³⁶ az *Adnotationes in Ius Canonicum*,³⁷ valamint legfiatalabbként a *Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae* Institutiones és Studia alsorozatai.³⁸ Ugyanakkor feltétlenül meg kell említenünk néhány komoly bírálóbizottság által ellenőrzött folyóiratot is, melyek közé tartozik a *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung*,³⁹ az *Archiv für katholisches Kirchenrecht*,⁴⁰ a *Bulletin of Medieval Canon Law*,⁴¹ és a *Rivista internazionale di diritto comune*.⁴² A kánonjogtörténeti kutatások magas színvonalú, letisztult modern összegzésének legújabb kezdeményezései közül ki kell emelni a Wilfried Hartmann és Kenneth Pennington által szerkesztett, és a *The Catholic University of America* kiadásában megjelenő *History of Canon Law* sorozatot⁴³; továbbá az Orazio Condorelli, Franck Roumy és Mathias Schmoeckel szerkesztői munkáját dicsérő *Einfluss der Kanonistik auf die europäische Rechtskultur* kötetét,⁴⁴ vagy Peter Landau *Europäische Rechtsgeschichte und Kanonisches Recht im Mittelalter* című, hat fő részre oszló gyűjteményes kötetét.⁴⁵ Sőt, bár a rendszerező átfogó kiadások nem jellemzőek, ennek ellenére Aram Mardirossian munkája az egyik legkiemelkedőbb ellenpélda. Mardirossian 2010-ben a 342 és 381 között össze-

³² Berolini–Hannoverae–Monaci, 1826kk.

³³ Città del Vaticano, 1965kk.

³⁴ Bologna–Roma, 1953kk.

³⁵ Roma, 1947kk.

³⁶ Madrid, 1945kk.

³⁷ Frankfurt am Main, 1996kk.

³⁸ Budapest, 1998kk.

³⁹ Weimar, 1911kk.

⁴⁰ (Innsbruck-) Mainz, 1877kk.

⁴¹ Berkeley, CA 1971kk.

⁴² Roma–Erice, 1989kk.

⁴³ Washington, D.C. 1999kk.

⁴⁴ Köln, 1999kk.

⁴⁵ Badenweiler, 2012.

állított *Syntagma Canonum*, vagy más néven *Antiochiai Kánongyűjtemény* rég várt kiadását adta közre, amely Párizsban látott napvilágot.⁴⁶

Ezek a kezdeményezések arról tanúskodnak, hogy a kánonjogtörténeti kutatásokban megalapozott új eredmények a klasszikus alapelvek tényleges megtartásával szülehetnek. Ennek tudatosításához azonban szükséges újra felhívni a figyelmet az adott tudomány újgenerációk által feledésbe merülő princípiumaira, amelyek alkalmazása nélkül a tudományos munka nem tudja elérni sajátos célját: a valóság rendszerezett – adekvát eszközök általi – megismerését, leírását, az új és igazolható következtetések levonását, valamint mindennek hiteles átadását.

⁴⁶ A. MARDIROSSIAN: *La Collection Canonique d'Antioche. Droit et hérésie à travers le premier recueil de législation ecclésiastique (IVe siècle)* [Monographies 34] Paris, 2010.